

Anka Vidovič-Miklavčič

POGLEDI NA FRANCOSKO REVOLUCIJO V TISKU LIBERALNE PROVENIENCIE 1929—1940

Pri obravnavi naslovne problematike smo zasledovali predvsem dve vprašanji, prvič, kolikšna je bila sporočilnost, drugič, kakšna je bila njena vsebina. Uvodoma velja zapisati, da smo za to obravnavo pregledali tisk liberalne proveniencie (časnike in časopise), ki je izhajal na Slovenskem v obdobju 1929—1940 in da je bila glavnina tega tiska od zgodnjih tridesetih let dalje bolj ali manj pod okriljem vsedržavne stranke Jugoslovanske radikalne kmečke demokracije (JRKD) oziroma Jugoslovanske nacionalne stranke (JNS). Že prej ali kasneje pa so znotraj liberalnega tabora vznikala nova glasila posameznih skupin, strank ali gibanj, ki so zlasti od srede tridesetih let prehajala bodisi v demokratično levo ali v skrajno desno, nacionalistično usmeritev, kar seveda kaže na vse večji razcep liberalnega tabora¹ oziroma na heterogenost nacionalistov. Ob sicer takšnih ali drugačnih skupnih izviri so stranke, skupine in gibanja med seboj ločevala različna gledišča tako npr. do slovenstva, jugoslovanstva, fašizma, demokracije itd. Nekaj tega odsvitajo tudi pogledi in sodbe o francoski revoluciji, ki so jih pogojevala prelomna trideseta leta.

Z uvedbo diktature kralja Aleksandra in po razpustu političnih strank januarja 1929 je glavnina slovenskih liberalcev (in Pucljevih kmetijcev) kmalu zapustila dotedanje politične zaveznike v okviru Kmečko-demokratske koalicije. V svojih glasilih so pričeli vse bolj z naklonjenostjo pisati o potrebi uvažanja politike v smislu šestojanuarske deklaracije in kazati novo navdušenje za jugoslovanski unitarizem. Nova politična taktika in nasploh spravljivost slovenskih liberalcev do Živkovičevega režima se kaže tudi v jubilejnih zapisih ob 140-letnici francoske revolucije 1929. leta, zlasti pa v slavnostih ob 120-letnici nastanka Napoleonovih Ilirskih provinc. Oba vodilna liberalna dnevnika, častitljivi Slovenski Narod in mlajše Jutro sta sredi julija 1929 v zbranih besedah poudarila pomen francoske revolucije za vso Evropo in se dotaknila tudi naših dežel, zlasti v času Napoleonove Ilirije. Slovenski Narod je v krajšem poročilu sredi julija 1929 o proslavi francoske revolucije na francoskem konzulatu v Ljubljani med drugim zagotavljal, da veže Slovence ob tem visokem jubileju »ena najsvetlejših dob našega nacionalnega življenja, doba francoske Ilirije a Jugoslovane v celoti francosko bratstvo v svetovni vojni in naš skupni pohod na poljane osvoboditve in ujedinjenja.«² Jutro pa je med drugim zapisalo, da je val zmagoslavja v temeljih »omajal tisočletno habsburško nasilje in v kraljestvu Ilirije prvič združil y eno državo tri veje jugoslovanskega naroda. Tudi po Ljubljani je odmevala zmagoslavna marseljeza in najodličnejši sinovi našega naroda tiste dobe so stopili v službo ideje, zavedajoč se, da služijo svoji domovini in svojemu ljudstvu.«³

Praznovanje 140-letnice francoske revolucije leta 1929 je torej za Slovence pomenilo hkrati tudi praznovanje 120-letnice francoske vlade v slovenskih deželah. Te proslave, ki so bile sredi oktobra, pa so bolj ali manj odsvitale tudi nove dogodke v državnem merilu. V začetku oktobra 1929 se je namreč Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev preimenovala v Kraljevino Jugoslavijo, državo pa so upravno razdelili na devet banovin. Političnim poročilom, navdu-

¹ Več o tem glej Vasilij Melik, Slovenski liberalni tabor in njegovo razpadanje. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 1982, št. 1—2, str. 19—23.

² Slovenski Narod, 15. julija 1929, št. 158, Francoski narodni praznik.

³ Jutro, 14. julija 1929, št. 162, uvodnik.

šenim uvodnikom in opisom manifestacij za idejo narodnega in državnega edinstva, se pravi za državo — Kraljevino Jugoslavijo, se je pojavila še praznična različica v smislu Ilirija — Jugoslavija. Sredi oktobra 1929, ko so bile slavnosti »Ilirije oživljene« na višku, je mariborski Večernik Jutra hkrati, ko je poročal o »narodni manifestaciji za kraljevino Jugoslavijo«, ki je bila v Mariboru 13. oktobra, v posebnem prispevku z naslovom Od Ilirije do Jugoslavije še zapisal, da so v Ljubljani postavili spomenik »ustanovitelju in prvemu iniciatorju združene Jugoslavije, velikemu Napoleonu... Kakor nas je duh Ilirije privedel do Jugoslavije, tako naj nas ideja nove svobode vodi do lepše in svetlejšje velike naše skupne bodočnosti!«⁴

Tudi Jutrov uvodnik je 12. oktobra poveličeval dobo kratke »Napoleonove zarje« in obtoževal zatem nastopajočo »barbarsko reakcijo svete aliance«. Na koncu je poudaril, da je proslava Ilirije imela glede na politično okoliščino še poseben sijaj, bila je prav »te dni zbudjena Jugoslavija, speča v srcih vseh rodoljubov. Spominjajoč se davne preteklosti občutimo dvojno radost nad sedanjo-stjo, ki stoji v znamenju Jugoslavije in kličemo: Slava spominu kralja Ilirije! Živel kralj Jugoslavije! Živela Jugoslavija!«⁵

Kmetški list je pod naslovom Ilirija oživljena svojim podeželskim bralcem živo opisal potek slavnosti pri odkrivanju Napoleonovega spomenika in med drugim naglasil, da se je Ljubljana v času francoske okupacije »dvignila v najvažnejše trgovsko središče« in postala glavno mesto Ilirskih provinc. Pisec je hvalil francosko upravo, jezikovno svobodo, ustanavljanje narodnih šol in V. Vodnika, ki je bil naklonjen Napoleonovi Iliriji. Na koncu je Kmetški list še zapisal, da je »slovensko ljudstvo Francoze, njihovo svobodoljubnost in pravičnost kmalu spoznalo ter jih vzljubilo kot svoje največje prijatelje. Iskra narodnega prebujanja se je hitro širila med tedanjimi šolanimi ljudmi in če bi ne trajala francoska uprava in njeno gospodarsko in kulturno delo samo štiri leta, bi nikdar ne čakali 120 let na ujedinjeno Jugoslavijo, ampak bi jo izbojevali mnogo prej.«⁶

Liberalna Domovina je prav tako za svoje podeželske privrženca nadrobno poročala o »Ilirskih svečanostih« v Ljubljani ter prireditvah, zlasti pa je označila sprevod, »kakršnega Ljubljana že izza regentovega obiska in izza vsesokolskega izleta ni videla.«⁷ Poleg tega je Domovina ob 120-letnici objavila v nadaljevanjih Francosko ljubico Antona Stražarja, povest iz francoskih časov.

Tudi Gruda, glasilo Zveze (društev) kmetških fantov in deklet, je zabeležila spominski zapis ob tem visokem jubileju, in sicer s prispevkom izpod peresa Marije Novakove (podpis Mano), ki je sodelovala v uredništvu Grude. Avtorica je pod naslovom Ilirija oživljena sicer povzemala vsebino po osrednjih listih liberalnega tabora. Med drugimi je tudi pisala, da je ime Napoleona poznano po vsej Sloveniji, izgovarjamo ga s simpatijo, z občutkom prijateljstva do velikega moža, ki je s svojimi četami zasedel naše ozemlje. Napoleonova Ilirija je združevala poldrug milijon Slovencev, Hrvatov in Srbov in je bila torej nekaka »predhodnica sedanje velike Jugoslavije.«⁸ Kratko je orisan tudi pomen francoske okupacije na gospodarskem, političnem in kulturnem področju. Avtorica je obžalovala, da je francoska okupacija trajala le tako kratek čas in da smo Slovenci mnoge pridobitve izgubili z vnovično avstrijsko zasedbo jeseni 1813. leta. Toda spomin na Francoze in Napoleonovo Ilirijo, je poudarila, je ostal v naši literaturi, pesmih in povestih, tudi naši dedje so znali pripovedovati marsikaj. Ob 120-letnici Napoleonove Ilirije so tako Slovenci postavili spomenik zgodovinski dobi, »ki nam je izdaleka naznačila našo bodočnost, našo pravo Ilirijo oživljeno — Jugoslavijo.«⁹

⁴ Mariborski Večernik Jutra, 14. oktobra 1929, št. 234.

⁵ Jutro, 12. oktobra 1929, št. 239.

⁶ Kmetški list, 16. oktobra 1929, št. 42.

⁷ Domovina, 17. oktobra 1929, št. 42.

⁸ Gruda, 1929, št. 10, str. 209.

⁹ Ibid., str. 210.

Velja omeniti Jutrovo poročilo o Napoleonovem večeru, ki je bil 12. oktobra 1929 v veliki dvorani Uniona in na katerem je imel slavnostno besedo pesnik Oton Župančič, v osrednjem delu večera pa je bilo predvajanih pet prizorov iz Govekarjevega romana Svitanje. Dopoldne istega dne je bila tudi otvoritev ilirske razstave v Narodni galeriji v Ljubljani, prikazala je zbirko najrazličnejših predmetov kot spominov na francosko okupacijo v naših deželah.¹⁰ Višek »ilirskih svečanosti« je bil v nedeljo 13. oktobra, ko so v Ljubljani odkrili spomenik Napoleonu in neznanemu francoskemu vojaku. Liberalna dnevnikarica Slovenski Narod in Jutro sta vse to dogajanje pospremila z vrsto zgodovinskih, kulturno-zgodovinskih in literarnih prispevkov, nekaj je bilo tudi spominskih zapisov. V Potoških spominih na francosko dobo avtorja D. A. (najbrž Anton Debeljak) je opisanih tudi nekaj komičnih pripetljajev med francoskim vojaštvom in domačini v Loškem potoku zaradi jezikovnih nesporazumov.¹¹ Zanimivi so tudi spomini Boža Borštnika z naslovom Kako je moj praprtric postal francoski župan.¹² Od zgodovinskih člankov naj omenimo naslednje: Kako je bilo v Sloveniji v francoski dobi, Poveljniki Napoleonovih armad v Iliriji (slike J. B. J. Bernadotte, M. Masséna, E. J. J. Macdonald) ali kratek zapis o Ilirskih deželah leta 1809. Objavljen je tudi faksimile Napoleonovega proglasa o Ilirskih deželah z dne 14. oktobra 1809 v nemškem in slovenskem jeziku.¹³ Slovenski Narod je prinesel povzetek predavanja prof. dr. Blaža Svetela o Napoleonu in Slovencih. Predavanje je bilo v okviru trgoveškega društva »Merkur«.¹⁴ Med objavljene zgodovinske članke na straneh Slovenskega Naroda bomo navedli prispevek, ki govori, kako je nastalo ime Ilirija.¹⁵ Naj omenimo še članke, ki segajo na kulturno področje: Francoski vplivi na našo civilizacijo dr. Jožeta Rusa, Francoska kultura in Slovenci, Zoisov krog v Iliriji.¹⁶

Poleg objavljenih kratkih literarnih prispevkov naj posebej opozorimo na kratek toda pregleden oris slovenskih slovstvenih del, ki ga je prineslo Jutro pod naslovom Francozi v našem slovstvu, s podpisom Protej. Avtor omeni najprej narodne pesmi, nato Vodnikove, Ciglerjevo Srečo v nesreči, delo Jurčiča, Aškerc, Govekarja, Tavčarja itd. Ker pa obstaja še nešteto tovrstnih drobtin v slovenskih časnikih in časopisih, avtor sodi, da bi bilo vredno vse zbrati v bibliografijo in »končno udejestvi že dvajset let na uresničenje čakajočo namero Slovenske Matic«.¹⁷ Morda ni odveč, če omenimo še dve deli, ki sta izšli v času ljubljanskih svečanosti in na kateri je opozorilo tudi Jutro. Prvo delo je izpod peresa Ivana Laha z naslovom Napoleon in Ilirija, drugo pa Napoleon ob Soči Jožeta Rusa.¹⁸

Ob Napoleonovem spomeniku, v katerem je »zakopan zgodovinski spomin velike dobe«, ali spomeniku, ki je »kot priča velike ideje preteklosti za potomstvo«,¹⁹ so se v naslednjih letih na dan obletnice francoske revolucije zvrstile proslave. Obenem pa so vsako leto proslavili spomin na prvega pesnika Ilirije oživljene Valentina Vodnika pri njegovem spomeniku. Poročila o proslavah, pogostokrat z govorom francoskega konzula v Ljubljani, sta prinašala poslej le Jutro in Slovenski Narod, medtem ko uvodniki na njunih straneh niso vsako leto na dan 14. julija slavili francoske revolucije. Prekrivali so jo pomembnejši zunanjepolitični dogodki.

Glede na vsebinske značilnosti sporočila o francoski revoluciji v liberalno-unitarnem taboru, ki obenem zarisujejo tudi mednarodne politične dogodke, bi

¹⁰ Domovina, 17. oktobra 1929, št. 42.

¹¹ Jutro, 13. oktobra 1929, št. 240.

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

¹⁴ Slovenski Narod, 10. oktobra 1929, št. 232.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Jutro, 13. oktobra 1929, št. 240.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

za to prvo obdobje naslovne problematike 1929—1933 poudarili, da je v tem času bila Francija še pomembna vodilna sila v evropski politiki in kot taka je imela velik vpliv tudi v jugovzhodnih državah, zlasti kot zaščitnica Male antante. To je tudi čas, ko je Evropa živela v senci leta 1928 sklenjenega tako imenovanega Briand-Kellogovega pakta in je upala, da bo zagotavljal evropskim državam varnost in mir. Slednje naj bi utrdila še Briandova »Evropska spomenica« (17. maj 1930) z vseevropsko mislijo v okviru velikega mednarodnega gibanja: Jugoslavija kot članica Male antante in tudi tega gibanja (mimo-grede naj zapišemo, da je bilo zborovanje »panevropske misli« tudi v Ljubljani leta 1933),²⁰ je bila v zunanji politiki še tesno naslonjena na svojo zaščitnico Francijo ter ji je izkazovala svojo zvestobo in trdno prijateljstvo. V tem smislu je pisal npr. Jutrov uvodnik leta 1933 z naslovom Praznik Francije, ki je poudaril pomen idejnega izhodišča francoske revolucije za vse narode, zlasti pa, da je Francija tej veliki tradiciji ostala zvesta in se prijateljsko zblížala s Češkoslovaško, Poljsko in Jugoslavijo. Uvodnik je ob koncu zatrdil, da bo pot Jugoslavije in Francije ostala tudi v prihodnje skupna, in da si bosta prizadevali med narodi vzpostaviti načela svobode, enakosti in bratstva.²¹

Z letom 1933 se je pričela v evropski politiki vse bolj agresivno uveljavljati Hitlerjeva Nemčija, ki je postavljala v zunanji politiki predvsem zaščitnicam versajske Evrope vedno nove in nove diplomatske zagate. Francoska diplomacija je sicer še nekaj časa gradila optimizem na podlagi Briandove politične zapuščine, vendar je francoski sistem pričel vse bolj popuščati v mednarodni politiki. Pa tudi njene notranjepolitične razprtije so nakazovale krizo demokracije, o kateri je pisal tudi naš liberalni tisk konec leta 1933. Med drugim tudi tole: V primerjavi z nekaterimi evropskimi državami bo morda proces razpada demokracije in absolutne moči parlamenta počasnejši v Franciji kot drugod, vendar je tak razvoj neizbežen. V tem kontekstu naj za ilustracijo navedemo komentar v Jutrovem uvodniku 13. julija 1935 z naslovom Letošnji francoski narodni praznik, ki prerokuje, da bo bržkone potekal v znamenju notranjepolitičnih napetosti Lavalove Francije. Na vidiku so namreč 14. julija »veliki spopadi in prelivanje krvi« na pariških ulicah med »marksističnimi udarnimi organizacijami« in »desničarskimi nacionalnimi ligami«, od katerih so najudarnejši tako imenovani »Ognjeni križi — Croix de feu«, ki jih je vodil De la Roque. Uvodničar nato ocenjuje, da so ti dogodki »dokaz, da splošna kriza demokracije in individualne svobode tudi v Franciji ni prizanesla«. Torej tudi ne francoskemu narodu, ki »brez dvoma med vsemi narodi evropske celine najgloblje občuti pojem svobode in demokracije«.²²

Glede na našo obravnavo je potrebno zapisati, da je glavnina poprejšnje Kramerjeve Samostojne demokratske stranke in Pucljeve Slovenske kmečke stranke v novi etapi izvajanja »velikega nacionalnega programa« na prvem kongresu Jugoslovanske radikalne kmečke demokracije 20. julija 1933, na katerem se je stranka preimenovala v Jugoslovansko nacionalno stranko (JNS), v sprejetem programu poudarila »socialno solidarnost«, potrebo intervencije države proti kapitalističnemu načelu, s ciljem zaščititi socialne interese večine. Jutro, kot glasilo slovenskega dela JNS je kmalu nato znova poudarilo, da je stranka »zapustila zastarele liberalne nazore o gospodarskih in socialnih problemih«, da JNS ni »več partija v starem smislu te besede«, marveč, da je sredstvo »državne in nacionalne politike«, ki ji hoče služiti.²³ Tudi potem, ko je prešla JNS sredi leta 1935 v opozicijo proti novi Stojadinovičevi vladi, se je v okviru nacionalnega solidarizma predvsem Mlada JNS vse bolj zavzemala za »disciplinirano demokracijo«, ki bo zmožna rešiti socialno-gospodarske in kulturne probleme v interesu celote, pri tem pa je zavračala vsakršen totalitarizem, ki

²⁰ Slovenija, 26. maja 1933, št. 21, »Evropski dan«. Panevropsko zborovanje v Ljubljani.

²¹ Jutro, 14. julija 1933, št. 162.

²² Jutro, 13. julija 1935, št. 159.

²³ Primerjaj Jutro, 21. julija 1933, št. 168; Jutro, 23. julija 1933, št. 170.

prihaja z leve ali z desne.²⁴ Sicer pa je liberalno-unitarni tisk pod okriljem JNS ob obletnicah francoske revolucije pisal vse bolj v znamenju tiste zunanjepolitične naravnosti, ki jo zarisuje predvsem defenzivna diplomacija zahodnih demokracij, zlasti Francije.²⁵

Značilen je npr. med poročilom proslave francoskega praznika v Beogradu v članku Francoski 14. julij še oris francosko-jugoslovanskih odnosov v letu 1938. Jutro je 15. julija poročalo, da je francoski poslanik Brugere znova zatrdil zavezništvo med obema državama. Pri tem je poudaril, da je Francija »eno najtrdnjših jamstev miru in mednarodne varnosti. Prav zadnje mesece je Francija, trdno oprta na sporazum z Anglijo, dala nov velik prispevek za stvar pravice in medsebojne pomoči med narodi«.

Posebej je francoski poslanik poudaril bližnji pričakovani obisk angleških suverenov v Parizu. Omenjena je bila tudi v jugoslovansko-francoskih odnosih »trdna volja za zaupno in trdno sodelovanje«, kar bi odprlo tudi večje gospodarsko sodelovanje.²⁶ Jutro pa je 14. julija v kratki spominski notici še zapisalo, da se tega dne »spominjajo Francije ter njenih neprecenljivih prispevkov k vsestranskemu napredu človeštva vsi civilizirani narodi. Posebno tople simpatije vzbuja pri miroljubnih narodih, ki vidijo v Franciji eno prvih pobornic za svetovni mir«. Med temi narodi je tudi Jugoslavija.²⁷ V Jutrovem Kulturnem pregledu pa je bil prav na dan praznovanja predstavljen novo izvoljeni član Francoske akademije, pisatelj Andre Maurois, ki je tedaj veljal za »največjega literarnega posredovalca« med Angleži in Francozi.²⁸ Njegova izvolitev je imela vsekakor tudi pomembno ozadje ne le na kulturnem, marveč tudi v širšem kontekstu francosko-angleškega približevanja tudi na bolj kočljivem mednarodno-političnem področju. Slovenski Narod, ki je leta 1938 slavil sedemdesetletnico svojega poslanstva (ustanovila ga je »svobodomiselná, narodna mladostovenska generacija proti konservativnim staroslovencem«), je v letu proslav 20-letnice zedinjene Jugoslavije takole obeležil obletnico francoske revolucije: Pisec članka z naslovom Proslava francoskega narodnega praznika uvodoma hvali Napoleonovo dobo, ki je prinesla evropskim narodom in tako tudi Slovencem mnogo pozitivnega. Zatem sledečo avstrijsko okupacijo imenuje »mračno dobo odvisnosti in suženjstva pod tujčevo peto«. Prav Napoleonov duh je podžigal odločno borbenost proti tlačiteljem in francoski narod je bil tisti, ki je v duhu demokratičnega razvoja po francoski revoluciji pomagal »našim junakom osvoboditeljem«; Slovencem, Hrvatom in Srbom je omogočil, da so se zedinili v Jugoslavijo. Zatem poziva pisec naj Jugoslovani ostanejo še naprej zvesti geslom francoske revolucije in naj z vsemi žrtvami branijo Jugoslavijo.²⁹

Prav gotovo pomeni obdobje po münchenskem sporazumu jeseni 1938 in zatem padec Češkoslovaške republike marca 1939 novo večjo zarezo v mednarodni politiki. Razsulo versajsko urejene Evrope, popuščanje zahodne demokracije nemški agresivni zunanji politiki, ki se je oblikovala v smislu »borbe za nemško enakopravnost« je dalo svojevrsten signum temporis tudi 150-letnemu jubileju francoske revolucije 1939. Po mesecih doživetega razkroja mednarodne politične varnosti, ko so se v zadnjih mesecih mrzlično kovale »obrambne zveze«, v zadnjih tednih pred francoskim narodnim praznikom pa se je že grožeče približeval nov svetovni spopad, je posvetil liberalno-unitarni tisk francoski revoluciji precejšnjo publiciteto.

Jutrov uvodnik k 14. juliju 1939 je pisal predvsem o pomenu Deklaracije človeških in državljanskih pravic. Ko je navedel pozitivne sodbe dveh velikih nemških sodobnikov francoske revolucije J. G. Fichteja in I. Kanta in Angleža Thomasa Paina je pomen deklaracije povezal z mednarodno politično situacijo.

²⁴ Primerjaj Naša misel, 4. julija 1938, št. 12–13, G., Totalitarizem in demokratska država.

²⁵ Jutro, 15. julija 1937, št. 162.

²⁶ Jutro, 15. julija 1938, št. 162 a, Francoski 14. julij.

²⁷ Jutro, 14. julija 1938, št. 161, 14. julij v rubriki Beležke.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Slovenski Narod, 14. julija 1938, št. 155.

Med drugim je zapisal, da je deklaracija »še vedno naravna, neostranljiva, sveta in večna« in je nobeno drugo nasprotje ne »more trajno potisniti v stran«. Tudi načrti deklaracij o pravicah narodov iz obdobja francoske revolucije so še danes »osnova slehernega urejenega medsebojnega življenja«. ³⁰ Z optimizmom, ki veje iz uvodnika, je povezana tudi oznaka praznovanja v Parizu, ki se je pričelo že maja meseca. Prav »posebnega političnega pomena«, je zapisal uvodnik, je na dan francoskega narodnega praznika udeležba angleških grenadirjev, ki bodo s francoskimi vojaki »manifestirali popolno vojaško solidarnost obeh zapadnih demokracij«, kar daje po Jutrovi oceni ne le notranjepolitični, marveč tudi mednarodni javnosti neko jamstvo. Jutro je v isti številki objavilo še 17 »plodnih gesel« deklaracije pod naslovom »Človeške in državljanske pravice« z mislijo, da jih nasploh premalo poznamo. ³¹ Jutro je tega dne prineslo tudi kratek oris Antona Debeljaka o idejnem prelomu leta 1789 v Franciji in njegovem vplivu na slovenske izobražence. Navedel je nekaj imen frankofilov, tujih in naših, njihova dela ali samo citate ter splošno mnenje, da je Napoleono-va okupacija, četudi je bila le kratek čas, prinesla tudi malim narodom določen kulturni razmah. V Jutrovi rubriki Kulturni pregled je objavil še kratek oris francoske književnosti pod naslovom Revolucija in književnost, ki zajema literate in njihova dela od revolucije pa tja v 19. stoletje. Avtor (Božidar Borko) je v znamenju pohoda duha velike revolucije, ki je oplajala francosko besedno umetnost ob koncu pregleda še zapisal, da njegova generacija živi zdaj v neprijazni usodi. In pa, da moramo prisostvovati »delnemu mrku tega imaginarnega sonca, ki edino lahko ogreje svobodne ljudi, spoštuječo človeško dostojanstvo in pravičnost... Temu veku, ki je sprejel ideal francoske revolucije, bo ostal v vseh minljivih teminah sloves nove Periklejeve dobe in zbegani narodi bodo nekoč še iskali črepinje malikov, ki jih danes s slepo strastjo razbijajo... ³² Od zgodovinskih prispevkov je Jutro pod naslovom Štirinajsti julij — Zavzetje Bastilje objavilo skrajšano poglavje iz Carlylove knjige »Velika revolucija«. ³³

O pomenu deklaracije in nasploh o pridobitvah francoske revolucije je pisal tudi Slovenski Narod. V članku pod naslovom Francoska revolucija in sodobnost pisec sodi, da je to »ena najpomembnejših revolucij v človeški zgodovini«. Toda ob vprašanju, kaj je dejansko dalo človeštvu, se je ustavilo že veliko raziskovalcev, predvsem zgodovinarjev, sociologov, pa tudi politikov. Sodbe so različne, tudi dandanes se človeštvo ob tem vprašanju deli v dva tabora, v tistega, ki priznava revoluciji pozitiven pomen, in tistega, ki jo obsoja. Sicer pa je najboljši razsodnik v tem pogledu zgodovina. Med drugim ima v mislih napoleonske vojne, ki »so tako silno spremenile obličje Evrope« in širile mogočna gesla francoske revolucije. Ob tem je vredno spoznanje, da je človek največja vrednota. Francija je dala ne le francoskemu narodu marveč vsemu človeštvu deklaracijo, ki je postala podlaga stremljenj človeka po napredku. Sodobnost je torej povezana s preteklostjo in preteklost je nakopičila toliko netiva, da se zdaj vnema s takšno silo. Res je tudi, da nobena revolucija ne more »odpraviti vseh vzrokov nevarnosti novih revolucij«, kar je negativna stran revolucij, so pa seveda neločljivo povezane z življenjskim razvojem. Predvsem je potrebno spoznati vzroke revolucije in meriti zgodovino vselej z »najvišjo življenjsko vrednoto — življenjem človeka in s stremljenjem, da »bi bila to v resnici največja vrednota«. ³⁴

Za ta čas je značilen še članek Nemški misleci o francoski revoluciji (s podnaslovom Ne samo misleci temveč tudi večina nemškega naroda se je navduševala za njo), ki ga je prinesel Slovenski Narod 14. julija istega leta. Ko je pisec

³⁰ Jutro, 14. julija 1939, št. 161, 150 let francoske revolucije.

³¹ Jutro, 14. julija 1939, št. 161.

³² Ibid.

³³ Ibid.

³⁴ Slovenski Narod, 14. julija 1939, št. 157.

na kratko prikazal sodbe Goetheja, Schillerja, Klopstocka, Kanta, Fichteja, Herderja, sledi kratek opis dogodkov onstran Rena, ki so jih porodile ideje francoske revolucije. Danes je v narodnosocialistični sodobni Nemčiji povsem drugače, je razmišljal dalje avtor članka, celotno socialno-politično in kulturno dediščino francoske revolucije so postavili na indeks. Danes praznujejo visoki jubilej: francoske revolucije le tisti narodi, ki so ohranili demokratična načela in pri katerih je tradicija ostala živa do danes. Vse to ima pomembno zgodovinsko vlogo ter podpira »narode k odporu proti barbarstvu in v borbo za svobodo, enakost in bratstvo... Ideje, ki jo je ta zgodovinski dogodek rodil, ne more danes uničiti nobena sila na svetu, še celo pa ne brutalna sila z orožjem, samo nadaljevati in spopolniti jo more najmanj tako velika človeška duhovna sila.«³⁵

Za razliko od Jutra in Slovenskega Naroda je pisec v mariborski Edinosti (1938—1941), ki je bila naklonjena ljudskofrontnemu povezovanju, povsem drugače gledal na zapadne velesile in tako tudi na trdnost povezave med Anglijo in Francijo, ter je svoj optimizem gradil na zdravih silah delovnega ljudstva, na kateri je po mnenju pisca, zgrajena tudi francoska država.³⁶ Očitno je tudi, da so članki o francoski revoluciji v Edinosti 1939 pisani iz vrst levičarjev, ki, so z razrednih vidikov tudi poudarjali odločujočo vlogo ljudskih množic v veliki revoluciji, ki je pripomogla k zmagi tretjega stanu. Tudi dediščina revolucije iz leta 1789 predvsem pripada novemu delavskemu razredu, ki se je razvil v 19. stoletju. Okrepljen z osveščenimi kmečkimi množicami bo sposoben tudi v tem času braniti svobodo pred nasiljem, proti izkoriščanju itd.³⁷ Tudi v že omenjenem glasilu kmečkega mladinskega gibanja, Grudi, je pisec (Jič.) v julijski številki razvijal podobne poglede. Med drugim je napisal, da so nastali izrodki s pretirano svobodo v gospodarstvu, saj se je z razvojem kapitalizma znova porajal krivičen družbeni red. Zato smo poklicani, je zapisal avtor, »da dejansko neizvedeno zamisel francoske revolucije in njena načela dokončno uveljavimo. Slovensko kmetstvo mora spoznati ves veliki pomen in vrednost francoske revolucije, ki ga ima zanj, in se pod zastavo demokracije boriti za njene cilje. Stopetdeset let prizadevanja delovnega človeka še ni končanih, zato v borbo za zmago pravice, enakosti, svobode in bratstva!«³⁸

Ribnikarjev Mariborski Večernik je prinesel v prispevku dr. Vladimirja Travnerja Pomen francoske revolucije poleg več negativnih sodb tudi priznanje, da je francoska revolucija dala korenite spremembe ne le francoskemu narodu, temveč vsemu človeštvu. Slovenecem je prinesla srečnejšo dobo z Ilirskim kraljestvom (!), zato se slovenski narod s hvaležnostjo spominja začetka velike revolucije.³⁹

Misel in delo, kulturna in socialna revija (1934/35—1941), ki je bila blizu JNS, podprla pa je tudi kasnejši proglas Mlade JNS »Na skupno delo!«, januarja 1941, je ob visokem jubileju francoske revolucije prinesla v poletni številki tri prispevke: Mimo uvodne besede francoskega konzula Gabriela Remeranda omenimo še prispevek Georgesa Bourgina Ob proslavah revolucije, ki je med drugim na kratko predstavil nekaj imen iz te ali one generacije francoskih zgodovinarjev, preučevalcev velike revolucije. Govora je tudi o pomembnih institucijah, društvih ter publikacijah.⁴⁰

Predvsem pa pritegne pozornost razmišljanje Jutrovega zunanjepolitičnega urednika dr. Branka Vrčona, primorskega Slovenca, strokovnjaka za manjšinsko oziroma mednarodno pravo. V okviru politične stranke JNS je deloval tudi

³⁵ Ibid.

³⁶ Edinost, 22. julija 1939, št. 29, Francozi so slavili narodni praznik.

³⁷ Primerjaj dr. Vito Krajger (Kraigher), Ob 150-letnici francoske revolucije. Edinost, 15. julija 1939, št. 28; -ski: Okrog francoskega narodnega praznika, Edinost, 24. julija 1939, št. 25.

³⁸ Gruda, julij 1939, št. 7, str. 161, Po stopetdesetih letih.

³⁹ Večernik, 20., 21. maja 1939, št. 114; primerjaj še isti avtor, Začetki francoske revolucije, Večernik, 24., 25. junija 1939, št. 142.

⁴⁰ Misel in delo 1939, str. 156—160.

v vodstvu Mlade JNS. V članku *Revolucija, evolucija, revolucija?* je najprej ugotavljal, da je v nasprotju s pridobitvami francoske revolucije ostala še vedno v nevarnosti »svoboda poedincev in svoboda narodov«. Zatem je omenjal kot osnovni temelj kasnejšega prava v mednarodnih odnosih »prvi poskus kodifikacije nekaterih osnovnih pravic narodov in držav« in naglasil, da je prav to poglavje iz francoske zgodovine pri nas malo znano. Misli je na delo abbéja Grégoira, ki je 23. aprila 1795 po zgledu Deklaracije človeških in državljanskih pravic predložil konvenciji »prvi osnutek deklaracije o pravicah narodov«. Grégoirovi enaindvajset načel je avtor predstavil bralcu in jih ocenil, da so še danes v tem nemirnem razdobju človeške zgodovine zelo aktualna, četudi so ostala le v osnutku, predstavljajo v zgodovini mednarodnega prava enega »redkih originalnih poskusov čim popolnejše kodifikacije glavnih norm, ki naj urejajo odnose med narodi in državami«. Toda v spremenjeni stilizaciji zasledimo Grégoirovo deklaracijo »pravic narodov« tudi v kasnejših osnovnih načelih mednarodnega sporazumevanja. Avtor je nato sodil, da nam teoretično porevolucijska doba (torej — evolucija) ni prinesla nič novega, tudi v praksi nam ni prinesla takšnih sprememb, kar bi »moglo napovedovati ali opravičevati revolucionarno preobrazbo teh osnovnih pojmov mednarodnega sožitja«. ⁴¹

Glede na politično orientacijo avtorja je značilno naslednje vrednotenje Deklaracije človeških in državljanskih pravic. Na zastavljena vprašanja: Ali so morda že dosedanja prevrati, ki so sledili francoski revoluciji, vzeli načelom iz leta 1789 njihovo vrednost? Ali se bližamo prehodu iz dolge evolucije, ki je absolutno priznavala dotedanja načela, v novo vrenje, ki obeta nova načela?! Ali so načela demokratičnega vladanja, ki izhajajo iz idej francoske revolucije, v tem času v krizi? Avtor je v svojem razmišljanju najprej določil, kaj si nasploh pod »krizo načel sodobno predstavljamo« . . . Če vidimo krizo le iz zunanjega nasprotja med načeli o individualni svobodi in sodobnimi totalitarnimi pojavi, priznavajoč poedincu osebno svobodo in svoboščine le toliko, v kolikor so v korist skupnosti (npr. nacionalni, državni, razredni), »ne moremo prava prav govoriti o zavračanju nekdanjih načel, temveč samo o njihovem prilagajevanju novim družbenim potrebam«. Vrčon tudi navaja, da v literaturi sodobnih totalitarnih režimov, četudi so v praksi uničili vse pridobitve francoske revolucije, vendar ne zavračajo načela osebne svobode ali celo osebne lastnine. Govora je le o podreditvi »svobode poedinca nekim višjim skupnim interesom ter o njenem omejevanju zaradi skupnih koristi in potreb, ki v moderni državi stalno naraščajo, ne pa o njeni popolni izločitvi. Priznava se tudi, da mora to omejevanje osebne svobode preko višje skupnosti končno le služiti tudi poedincu samemu.« ⁴² Vrčon je nadalje pisal, da takih omejevanj tudi deklaracija iz leta 1789 ne izključuje, zato »njih individualistični značaj ne nasprotuje kolektivističnim stremljenjem«. Za primer navede današnjo Francijo, ki za skupne obrambne potrebe domovine »zgovorno dokazuje, da je sinteza med državno avtoriteto, kakor jo zahtevajo izredne razmere, in vkoreninjenimi demokratičnimi svoboščinami . . . mogoča brez škode za vrednost starih načel. Še več, individualni in kolektivni interesi se prav v tej sintezi srečujejo na isti črti, kajti brez svobode državne skupnosti ne more biti govora niti o svobodi poedincev. To spoznanje je danes prodrlo že v vseh demokratičnih državah v Evropi in služi povsod kot najbolj tehtno opravičilo za trenutno omejevanje svobode . . . V tem lahko vidimo izredno prilagodljivost načel iz leta 1789 vsem potrebam in prilikam, kar povečuje njihovo splošno veljavnost, ne glede na trenutne težnje po njihovem zanikanju«. ⁴³

Namenoma smo nekoliko več pozornosti posvetili razlagi opisane tematike z avtorjevimi avtentičnim besedilom. V tem kontekstu naj še navedemo, da je

⁴¹ Ibid., str. 152.

⁴² Ibid., str. 155.

⁴³ Ibid.

dr. B. Vrčon sodil v tisto politično skupino, ki je bila v tem »usodnem dogajanju v svetu« za dosego »novega družabnega reda« pod okriljem Mlade JNS med kreatorji na novo oblikovanih obširnih političnih, gospodarskih in socialnih načel (objavljenih jeseni 1940), katerim je dala konsenz stara JNS. Še vedno so ohranili geslo »Država je narod, narod je država«, sicer pa je v razlagi načel o »novem pravičnejšem redu«, kot sta že ugotovila tako klerikalni kot marksistični tabor, marsikaj nenačelnega in meglenega.

Ob ugotovitvi, da glasila nacionalne (in nacionalistične) mladine v obravnavani dobi niso prinesla prispevkov o francoski revoluciji tudi ne obeležitev njene obletnice, bomo navedli le izjemen primer v Naši misli, omladinskem kulturno-političnem listu (1935/36—1939/40). V polmesečniku, ki je bil tudi glasilo sprva naprednega akademskega društva Jadran, po njegovem razpustu pa aprila 1938 ustanovljenega Jugoslovanskega nacionalnega akademskega društva Jugoslavija, je značilen prispevek Živojina Cvetkovića pod naslovom Deklaracija prava človeka i građanina. Avtor s srbohrvatskega jezikovnega področja, ki bržkone sodi k ekstremni skupini, je predvsem dokazoval, da je etični princip deklaracije vsebovan že v krščanski etiki, kar pomeni, da si je deklaracija prisvojila »hrišćanske dogme«. Deklaracija, je pisal Cvetković, je sicer »građevina svećovećanske misli«, ki pa do današnjih dni ni prinesla zaželenih ciljev, četudi se je največ pozornosti posvećalo stalnemu in evolucijskemu napredku človeškega duha. O Napoleonu je dejal, da je napravil veliko koristnega, z »restauracijo kulturne slobode«, pa tudi veliko škodil Evropi s porazom pri Waterlooju. Posledice omenjene deklaracije se kažejo danes v raznih oblikah, je trdil Cvetković dalje, najbolj značilno pa je, da je ustvarila novega, negativnega današnjega evropskega človeka.⁴⁴

Srednješolski list Naša volja (1935/36—1940/41), glasilo sprva jugoslovenske, 1940 jugoslovanske in slednjič jugoslovansko nacionalne mladine, ki sicer julija in avgusta ni izhajal, je prinesel članek o francoski revoluciji tudi le enkrat, in še to kot odgovor na obravnavo francoske revolucije v katoliškem listu Mi mladi borci. Kratak prispevek pod naslovom Resnica o francoski revoluciji, ki je izšel 29. septembra 1939 v stanovskem tedniku za slovensko dijaštvo Mi mladi borci je le povzetek negativne vsebine iz francoskega lista »Revue internationale des sociétés secrètes«.⁴⁵ Avtor s psevdonimom Cogitans je v Naši volji oporekal trditvam že omenjene revije, ki je v ilustracijo navajala številčne podatke iz Taineovih »Les Origines de la France contemporaine«, in je prav tako iz tega dela črpal številčne podatke za prikaz socialnih razmer francoske družbe, posebej privilegirane ter poudaril, da je treba vselej razčlenjevati vzroke revolucije. Prav velika francoska revolucija, je še zapisal, je »dokončno pometla s fevdalizmom in, vzpostavila v svetu nov red, pravičnejši od prejšnjega«.⁴⁶

Od nacionalističnih glasil (nekatera so kar precej žolčno na svojih straneh napadala liberalizem, njegove institucije in njegove nasledke, zlasti pri predstavitvi lastnih idejno-programskih smernic) je po odnosu do francoske revolucije z več plati značilen Ljotičev Zbor, glasilo Jugoslovanskega ljudskega gibanja, ki je sprva izhajal v Ljubljani (1937—1938) in nato 1939 v Celju. Glasilo se je seveda odločno zavzemalo za »stanovsko disciplino«, za »avtoriteto države«, za združništvo in za jugoslovansko narodno skupnost vključno z Bolgari. Ob 150-letnici francoske revolucije je celjski Zbor prinesel obširen uvodnik, D. Ljotića, ki je revolucijo ocenil za »poraz in propad dotedanjih zaščitnih sistemov: moralnih, političnih, etičnih in ekonomskih, ki jih je ustvaril vsak narod skozi stoletja svojega življenja.«⁴⁷ Prinesel je, kot zatrjuje avtor, ogromno zla, ki ga nosi s seboj individualistični duh. Seveda je v realizaciji poslan-

⁴⁴ Naša misel, 5. julija 1937, št. 18.

⁴⁵ Naša volja, 18. decembra 1939, št. 34.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Zbor, 15. julija 1939, št. 2.

stva francoske revolucije videl povsod »duh židovstva«, na poti mu je bila tudi »židovska svetovna nadvlada«. V članku Svoboda, enakost, bratstvo, je prinesel pisec nekaj misli ruskega pisatelja F. Dostojevskega o pridobitvah francoske revolucije, s katerimi se je strinjal, kot pravi pisec, tudi Ljotičev Zbor.⁴⁸ Značilen za zboriško gibanje je prispevek z naslovom 1789 ali 1389? s podpisom Gubec. Zborstvo francoskega praznika označuje kot nepotrebno dejanje, saj »ljudje, zanešeni od lažnjih gesel proslavljajo to, kar jim je prineslo največje zlo. Oslepljeni z zvito židovsko marksistično propagando ne vidijo, da enakosti, svobode, bratstva nikjer ni, da so dobili mesto njih dejansko le kapitalizem in boljševizem... Tako se ti ubogi manifestanti ne zavedajo, da jih ta lažna gesla nivelizirajo na najnižji stopnji enakosti, podobni enakosti živalske črede, da bi mogli krivonosni rdeči 'izvoljenci' vihteti bič nad njimi po mili volji — zopet pod lažno firmo 'diktaturo proletariata'. Zboriško gibanje je torej videlo v zmagi francoske revolucije, njenih idej in njenega duha le »dejanje slepega rušilnega besa«, ki je prisoten tako v kapitalizmu kot v boljševizmu: Zato se je pisec obrnil k pomenu bližnje pretekle proslave 550-letnice kosovske bitke, ko je na Vidov dan prišlo na zgodovinsko Kosovo polje »nad 100.000 naših ljudi«. Zatem je opisal pomensko razliko med obema zgodovinskima obletnicama. V Parizu, je naglasil avtor, je prazen triumf ob spominu »na krvavo rušilno zmago-slavje na truplih Francozov... v škodo Evrope in človeštva, — pri nas silna gradilna moč ob spominu na vrsto herojev, junaško in mučeniško padlih v častni borbi s sovražnikom Evrope... v odrešenje Evrope. Tam duh Bastilje — pri nas duh Kosova. Tam rušila — pri nas gradilna revolucionarna misel — tam duh mraku in laži, — pri nas duh resnice, duh luči, duh Zbora.«⁴⁹

Sodobnost, s podnaslovom Neodvisna slovenska revija (1933—1941), liberalno demokratična, od srede tridesetih let vse bolj v levo usmerjena, je posvetila 150-letnemu jubileju francoske revolucije celotno številko. Vrsta tedanjih sodelavcev Sodobnosti je z različnih strokovnih gledišč obravnavala francosko revolucijo, ki je, kot jo je uvodna beseda v reviji ocenila, »položila svobodo v roke modernega človeka, ustoličila je razumno človečnost kot mero in zakon, kot sodbo in vest.«⁵⁰ V obširni obravnavi Racionalizem in revolucija je avtor Boris Furlan tudi na podlagi dela A. Sodnikove (Descartes, Ljubljana 1939), kot je navajal, orisal filozofske misli Descartesa; ki so utirale pot k miselni preobrazbi njegove in kasnejše dobe prav v duhu filozofije 18. stoletja. Le-ta povzdiguje »pravir — razum« in iz njega izvirajoče pravice, tu pa je iskati podlago za vse politične deklaracije 18. stoletja. V tem smislu omenja avtor deklaracijo Robespierrea, ki jo je ta 21. aprila 1793 predložil jakobinskemu klubú, vendar ni bila vključena v ustavo. Omenil je še »Načrt za večni mir« delo abbéja de Saint-Pierrea, izšel 1713. leta, nato Kantovo delo, ki je izšlo 1795 v Königsbergu pod naslovom »O večnem miru, filozofski osnutek«. Kant je tudi prvi poimenoval Društvo narodov kot Völkerbund, z zahtevo, »da bodi mednarodno pravo osnovano na federalizmu svobodnih držav.«⁵¹ Predstavljen je še abbé Grégoire in njegov osnutek narodnostnih pravic. Avtor se je ustavil še pri Wilsonovi izjavi z dne 22. januarja in 17. februarja 1917 in ob tem zapisal, da je Wilson »zavedno ali nezavedno obnovil po duhu in po obliki deklaracijo osemnajstega stoletja.«⁵²

Dušan Kermavner, med drugim pisec razčlenitve vloge tedaj aktualnega »tretjega tabora« na družbenopolitični sceni slovenskega prostora konec tridesetih let, je prispeval članek o socialni vsebini francoske revolucije, ki je bila, kot je pisal med drugim, spopad treh socialnih sil. Za podlago orisa je uporabil po lastni izjavi »najboljši vir«, to je A. Mathiezovo Francosko revolucijo, ki jo

⁴⁸ Zbor, 29. junija 1939, št. 3.

⁴⁹ Zbor, 13. julija 1939, št. 4.

⁵⁰ Sodobnost, 1939, št. 6, str. 261.

⁵¹ Ibid, št. 6, str. 272, Boris Furlan, Racionalizem in revolucija.

⁵² Ibid.

je sam poslovenil in je leta 1938 izšla v »Naši založbi« v Ljubljani. Kermavner končuje svoj prispevek z vizijo neizbežnega spopada dveh dedičev francoske revolucije, to sta liberalizem in »socialno pojmovana demokracija«. Slednja, ki je temeljila na ideji »socialne enakosti«, je našla v novem družbenem razredu, »spremljevalcu kapitalističnega razvoja, plodna tla za svoj nezaslišani razvoj v naslednjem stoletju.«⁵³ A. Poljanec (B. Ziherl) je v prispevku Smotri francoske revolucije v bojih slovenskih kmetov sprva označil francosko revolucijo kot primer dosledne meščanskodemokratske revolucije. Demokratičnost je dosegla z »revolucionarnim dejanjem najširših množic, ki so v letih jakobinskega konventa s svojo demokratično diktaturo podrle vse ovire, ki jih je fevdalizem postavljala družbenemu napredku«. Meščanskodemokratska revolucija je bila v svoji srži »revolucija tlačanov«, kmečki pundi pa imajo odločilen vpliv na rast novih družbenih plasti. Ko avtor nato oriše problematiko kmečkih uporov na Slovenskem tja do 1848, je razvidna razlika v primerjavi s Francijo prav zaradi zaostajanja družbenega razvoja v Avstriji.⁵⁴

Franc Mesesnel je v prispevku Umetnost in revolucija sprva dal prerez likovne umetnosti v 18. stoletju in se je zlasti ustavil pri slikarstvu J. S. Chardina, ki ga je predstavil kot paralelno idejno pripravo k veliki revoluciji. Nato je orisal umetniški credo J. Louisa Davida in največjega francoskega romantika Eugena Delacroixa, ki je s svojo apoteozo revolucije iz leta 1836, v mnogočem šele izpolnil umetnostni program revolucije.⁵⁵ V prispevku Francoska revolucija v sodbi poznejših dob je posebno za historike zanimiva Zwitrova tehtna analiza idejnih opredelitev posameznih preučevalcev francoske revolucije, njihovih metod zgodovinopisja in pa problemskih sklopov, ki so se jih lotili.⁵⁶ Zajeti so vsi pomembnejši avtorji in je bržkoné prvi takšen pregled do tistega časa v našem predvojnem tisku.

Omenimo naj še Ljubljanski zvon, ki je posvečal pozornost francoski revoluciji predvsem z literarnega vidika, tudi zaradi 150-letnice delovanja slovenskega gledališča, ki je 28. decembra 1789 v stanovskem gledališču v Ljubljani prvič uprizoril Linhartovo Županovo Micko. O tem je v razpravi Slovenski gledališki jubilej spregovoril Bratko Kreft, s širšega zornega kota pa še o Gledališču in francoski revoluciji.⁵⁷ Dr. France Kidrič je v sicer kratkem, a tehtnem prispevku Slovenci in Velika revolucija zavrnil mnenje nekaterih zgodovinarjev, da utegne biti vznik slovenskega prerodnega gibanja neposredno povezan s francosko revolucijo in zatrdil, da se je prerodno gibanje pričelo med Slovenci že dvajset let prej. Res pa je, da se je nekaj slovenskih razumnikov navduševalo za revolucijo. Zatem s podatki navaja za leta 1789—1795 zbiranje »prijateljev francoske revolucije« med Slovenci. Omenil je ljubljanski krožek, o katerem se da le ugibati, obstajala pa sta v Celovcu in Gradcu (pri tem je naštel imena). Posebej je omenil entuziazem abbéja Martina Kuralta, bibliotekarja v univerzitetni knjižnici v Lvovu. 1789. leta je izšel v ponatisu navdušen pozdrav revoluciji in Voltairu nemškega pesnika Kristijana Friderika Schuberta v Merkovem nemškem ljubljanskem časopisu. Na koncu je F. Kidrič še naštel zanimive »slovenske revolucijske odmeve« v letih 1789—1795, pa tudi omenil graškega jurista Naveršnika, Slovenca, ki se je po zgledu Nemcev, Italijanov, Švicarjev tudi sam napotil v Pariz (1793—1795), da si »na vrelo okrepi svoje revolucionarno navdušenje«. Dr. Vito Krajger (Kraigher) je bralce seznanil (tudi na podlagi Mathiezovega dela) z ustavnimi načeli francoske revo-

⁵³ Ibid., št. 6, str. 287, Dušan Kermavner, Socialna vsebina francoske revolucije.

⁵⁴ Ibid., št. 6, str. 302, A. Poljanec (Boris Ziherl), Smotri francoske revolucije v bojih slovenskih kmetov.

⁵⁵ Ibid., št. 6, str. 288, France Mesesnel, Umetnost in revolucija.

⁵⁶ Ibid., št. 6, str. 292, Fran Zwitro, Francoska revolucija v sodbi poznejših dob.

⁵⁷ Ljubljanski zvon, 1939, št. 7—8, str. 517—527, Bratko Kreft, Slovenski gledališki jubilej in Gledališče in francoska revolucija, str. 379—390.

⁵⁸ Ljubljanski zvon, 1939, št. 7—8, str. 319, dr. France Kidrič, Slovenci in Velika revolucija. V nekoliko spremenjeni obliki je izšlo v francoski reviji Voix Européennes.

lucije v ustavah sodobnih držav in v drugem prispevku z delovnim pravom v francoski revoluciji in porevolucijski Franciji.⁵⁹

Iz zbranega gradiva o sporočilu francoske revolucije smo ugotovili, da je bilo v obdobju 1929—1940 v tisku liberalne provenience največ napisanega ob 140. in ob 150. obletnici, torej ob dveh visokih jubilejih francoske revolucije. Največ jubilejnih uvodnikov in spominskega gradiva, pa tudi nekaj strokovnih člankov sta prinesla dnevnika Jutro in Slovenski Narod. Tednika Pucljev Kmetški list kot tudi liberalna Domovina sta obeležila le jubilej 140-letnice, ki je bila hkrati tudi 120-letnica Napoleonovih Ilirskih provinc, v naslednjih letih posebej o francoski revoluciji nista več pisala. Pri tem velja omeniti, da je npr. Pucljev Kmetški list, ko je na svojih straneh pisal o kmečki demokraciji v okviru jugoslovanske nacionalne ideje hkrati bolj ali manj zavračal gospodarski liberalizem in »njegove izrodke« in se, zanimivo, po vojaškem porazu Francije junija 1940 kar precej razpisal o »zatonu neke dobe«, o porajanju »novega sveta« ter se zavzemal za reforme in s tem socialno preureditev družbe tudi na domačih tleh.⁶⁰

Sicer pa drugi časniki in časopisi v omenjenem taboru (tako npr. strokovno-sindikalni, politični, mladinski, glasila raznih gibanj itd.) niso posebej pisali o francoski revoluciji, tudi niso obeleževali njene spominske obletnice. Zato smo toliko bolj opozorili na redke izjeme. Posebej smo opozorili na vrsto tehtnih prispevkov slovenskih razumnikov in kulturnikov, ki so z gledišča svoje stroke s takšnega ali drugačnega svetovnega naziranja ali politične opredelitve posredovali sporočilnost francoske revolucije. Sicer pa so zlasti praznični uvodniki v dnevnikih skozi prizmo zunanjepolitične situacije predvsem zatrjevali, kot smo imeli priliko spoznati, zvestobo vzornici Franciji, geslom velike revolucije, nekritično pa so poveličevali tudi Napoleona in dobo Ilirskih provinc, to kot svetlo predhodnico jugoslovanskega zedinjenja in s tem kot politično propagando za jugoslovansko nacionalno misel. Poleg opisa kulturnih dejanj (odkritje Plečnikovega spomenika Napoleonu in Iliriji oživiljeni, ilirska razstava itd.) in objave zgodovinskih in spominskih člankov je tisk prinesel tudi izvirna besedila pomembnih pridobitev francoske revolucije, tako npr. Deklaracijo človeških in državljanskih pravic in Grégoirov osnutek narodnostnih pravic. Oživljanje izvirnih besedil pa seveda ne pomeni zgolj poudarjanja tedanjega racionalističnega političnega ideala, tudi ne zgolj poveličevanja stvaritev francoske revolucije, marveč predvsem imperativ univerzalnosti, ki naj bi na pragu druge svetovne vojne z merilom človečnosti krojila odnose med posamezniki in družbo kot med narodi.

Résumé

LA RÉVOLUTION FRANÇAISE DANS L'OPTIQUE DE LA PRESSE D'ORIGINE LIBÉRALE DE 1929 À 1940 EN SLOVÉNIE

Anka Vidovič-Miklavčič

L'article traite de deux questions: combien la presse d'origine libérale écrivait dans les années 1929—1940 sur la révolution française et quel était l'esprit de ses contributions. Une analyse du matériel recueilli montre que cette presse parlait de la grande révolution dans le cadre de l'orientation politique intérieure et extérieure de la Yougoslavie ou bien dans le cadre des événements importants en Europe. De ce point de vue, le message de la révolution française se dessine en trois périodes.

⁵⁹ Ljubljanski Zvon, 1939, dr. Vito Kraiger (Kraigher), Delovno pravo v francoski revoluciji in porevolucijski Franciji: št. 7—8, str. 351—355, Ustavna načela francoske revolucije v ustavah sodobnih držav, str. 584—590.

⁶⁰ Primerjaj Kmetški list, 10. julija 1940, št. 28, uvodnik Novi časi — novi ljudje; Kmetški list, 17. julija 1940, št. 29, Po toči je zvoniti prepozno.

En 1929, on fêtait à part les 140 ans de la révolution française, au milieu d'octobre, le 120e anniversaire de l'occupation des pays slovènes par Napoléon et par là la constitution des Provinces Illyriennes. La presse rapportait de nombreuses descriptions des événements culturels à Ljubljana, une fois la capitale des Provinces. Slovenski Narod et Jutro accompagnèrent ces événements intéressants des contributions de caractère historique. Toutes ces célébrations furent reliées par la presse avec de nouveaux événements dans le pays où, dans la première année de la dictature, en 1929, on commença à édifier l'unitarisme d'état. Alors les éditoriaux étaient pleins de louanges pour »l'esprit de l'Illyrie de Napoléon« qui avait contribué à »l'union des peuples yougoslaves« et qui continuera à montrer le chemin à l'idée nationale yougoslave. Ce fut l'Illyrie de Napoléon qui réunit pour la première fois les Slovènes, les Croates et les Serbes et alors elle est »le précurseur de la grande Yougoslavie actuelle«.

Dans la période de 1933 à 1938, ce furent en général les quotidiens Slovenski Narod et Jutro à parler des anniversaires de la révolution française, surtout en forme des rapports des célébrations à Ljubljana, Belgrade et Paris, tandis qu'il y avait très peu d'éditoriaux ou d'articles spécialisés d'un certain poids. En principe, les contributions confirmaient la fidélité de la Yougoslavie aux grandes maximes de la révolution française et spécialement à la France en tant que protectrice de l'Europe de Versailles et de la Petite-Entente. En même temps, on décernait de plus en plus la tension qui se créait à l'agressivité croissante de la politique extérieure de l'Allemagne et à la diplomatie défensive des démocraties de l'ouest.

La presse consacra plus d'attention à la révolution française en 1939, lors de son 150e anniversaire, qui connut une importance spéciale sous le signe de l'Europe de Versailles en ruines et au seuil de la deuxième guerre mondiale.

ZBIRKA ZGODOVINSKEGA ČASOPISA

Na upravi Zgodovinskega časopisa (YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, tel. (061) 332 611, int. 210) lahko naročite naslednje zvezke knjižne zbirke ZC:

1. Edvard Kardelj-Sperans in slovensko zgodovinopisje. Ljubljana 1980, 44 strani. — 16 din

Zbornik objavlja predvsem gradivo z izrednega občnega zbora Zgodovinskega društva za Slovenijo (2. marca 1979) ob štiridesetletnici izida knjige Edvarda Kardelja-Speransa »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja«. Gradivo je izšlo kot separaten odtis iz »Zgodovinskega časopisa«, št. 4/1979.

2. Franc Šebjanič: Šolnik in domoljub Adam Farkaš (1730—1786). Ljubljana 1982, 24 strani. — 10 din

Razprava o doslej skoraj nepoznanem zaslužnem prekmurskem protestantskem učenjaku in rektorju šopronskega liceja je izšla kot separata publikacija — ponatis iz »Zgodovinskega časopisa«, št. 1-2/1981.

3. Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem. Posvetovanje ob štiridesetletnici Denarnega zavoda Slovenije, Ljubljana, 11. in 12. decembra 1984. Ljubljana 1987, 134 strani. — 40 din

Zbornik objavlja 15 razprav o denarstvu, bančništvu, zaslužkih, cenah in življenjskih stroških na Slovenskem od antike do obdobja po drugi svetovni vojni. Večina razprav je bila objavljenih v »Zgodovinskem časopisu« od številke 3/1984 do 4/1986; novo je v zborniku med drugim tudi slikovno gradivo.

4. Dušan Kos: Bela krajina v poznem srednjem veku. Ljubljana 1987, 76 strani. — 26 din

Razprava o srednjeveški zgodovini Bele krajine (politične, upravne, cerkvene razmere, plemstvo, gospostva, mesta, agrarna kolonizacija). Separatna publikacija — ponatis iz »Zgodovinskega časopisa«, št. 2 in 3/1987.

5. Janez Cvirn: Boj za Celje. Politična orientacija celjskega nemštva 1861—1907. Ljubljana 1988, 88 strani. — 28 din

Na podlagi nemških virov je avtor prikazal postopen prehod celjskih Nemcev od liberalne, v nacionalnem oziru manj napadalne politike do narodnostnega radikalizma, vsenemštva, antisemitizma in poudarjanja superiornosti arijske rase, ki so prevladali v desetletju pred 1. svetovno vojno.

6. Predrag Belić: Prva tri desetletja jezuitov in Slovenci (1546—1569). Ljubljana 1989, 40 strani. — 16 din

Predvsem na podlagi korespondence škofa Textorja z Ignacijem Lojolskim so prikazane cerkvene razmere v Sloveniji, Textorjeva prizadevanja, da bi jezuit postal ljubljanski ali tržaški škof ter filoprotestantsko razpoloženje slovenskih študentov teologije v Rimu.

Za člane slovenskih zgodovinskih in muzejskih društev ter za študente veljajo običajni popusti.